

NL

ANP nd.nl/nederland

'Kleine' Airborne Museum Arnhem zeer populair

► OOSTERBEEK

Het Arnhemse Airborne at the Bridge, een kleine dependance van het Airborne Museum in Oosterbeek, is een groot succes.

Sinds de opening in 2017 zijn er al meer dan 100.000 bezoekers geweest, van wie 60 procent uit het buitenland komt, aldus museumdirecteur Sarah Heijse vrijdag.

Airborne at the Bridge vertelt het verhaal van de Slag om Arnhem in september 1944 vanuit een Nederlands, een Duits en een geallieerd gezichtspunt. De slag was deel van de bevrijdingsoperatie Market Garden, waarmee de geallieerde landen een einde wilden maken aan de Tweede We-

reldoorlog. Maar het lukte niet om de Arnhemse Rijnbrug op de Duitsers te veroveren en daarmee stokte de operatie.

De museumdirectie hield rekening met ongeveer 25.000 bezoekers per jaar, aldus directeur Sarah Heijse vrijdag. Maar het zijn er nu al veel meer, terwijl de grote drukte rond de 75-jarige herdenking van de slag in september nog moet beginnen. In september is er in Airborne at the Bridge een expositie over slachtoffers van de slag en hun nabestaanden.

Het dependance van het Airborne Museum is gevestigd aan de Rijnkade in Arnhem, en biedt uitzicht op de wereldberoemde John Frostbrug. <

advertenties

Christelijk – Kamperen – Kindvriendelijk
Wandelen – Modern sanitair

Val d'Or
L u x e m b u r g

www.valdor.lu

Camping val d'Or wordt beheerd door:
Dirkjan en Liesbeth van Berkum-van Egmond

75
1944 © 2019Kom ook naar onze
reünie

Heb jij bij het ND gewerkt of bij een van de andere Nedag-bv's? Meld je dan aan voor de reünie op 28 september van 15.00 - 17.30 uur.

nd.nl/reunie

NL

HILBRAND ROZEMA nd.nl/cultuur BEELD ND

Kerkateliers: oasen

...In negen kerken in de provincie Groningen maken kunstenaars deze zomer nieuw werk.

...Het project Monnikenwerk brengt kunst en kerk bij elkaar. Soms sijpelt daar iets van door in de zondagse vieringen.

► GRONINGEN

'Door te werken in kerken, waar al eeuwen gerouwd, getrouwd, gedoopt, geloofd en gebeden is, ervaren kunstenaars en bezoekers soms iets wat groter is dan zichzelf, zegt Anjet van Linge (52), een van de deelnemers aan de tweede editie van Monnikenwerk, waarbij kunstenaars op zes woensdagen van 17 juli tot en met 21 augustus negen Groninger kerken als werkplaats gebruiken. 'Sommigen van ons noemen dat iets God, anderen geven er een andere naam aan. Een bezoekende dominee, getroffen door de gesprekken, zei vorig jaar dat die meer diepgang

'In deze kerk is geen afleiding, en ook geen ontsnapping.'

hadden dan soms op een gemeentevond. Een mooi compliment.' Niet alle deelnemende kunstenaars zijn overigens gelovig. 'Sommige kunstenaars zijn overtuigd agnost of atheïst. Maar ze ervaren de kerk wel als een bijzondere plek.'

Vorig jaar was de aanloop zo groot dat het aantal kerken in deze editie is uitgebreid, van vijf naar negen. Er is nu ook een fietsroute: Loppersum, Westeremden, Leermens, Eenum. Het raakvlak kunst en kerk trekt mensen aan, waarbij de opname van de route in de nieuwsbrief van ArtWay, een christelijk netwerk over kunst, zeker heeft geholpen. 'Ik word gebeld uit Zwolle, Wageningen, Noord-Holland: of ik nog een bed and breakfast weet.'

concentratie

Aandacht voor de aandacht, oasen van traagte in tijden van haast, daar is 'verlet om', zeggen Groningers dan (behoefte aan). De deelnemers schorten er hun vakantie voor op. Zo'n oase is Eenum, een half afgegraven hoge wierde met een lief, scheef kerkje. De zware deur geeft krakend toegang tot Eenums oudste stilte, gedroomde werkplek voor Jozefien Alkema. Het noordelijke landschap is haar vertrouwd; ze komt oorspronkelijk uit Harlingen. 'Ik moet vrijheid hebben, ruimte, uitzicht.' Ze koos zelf voor Eenum. 'Knus, niet te groot. En die scheve ramen ... Zo mooi.'

Ze heeft al vier productieve woensdagen achter de rug. Mèt ontmoetingen met rust- en kunstzoekers: alle negen kerken zijn op de woensdagen 's avonds open. Alkema's werktafel en de banken liggen bezaaid met vers werk, houtskooltekeningen, natuurbeelden, planten, gras. 'Ik heb de concentratie nodig. Hier is geen afleiding. Geen ontsnapping ook', lacht ze. Ze wijst op de ramen. 'Als je een oog dichtdoet en je kijkt naar zo'n vierkantje glas met bewegend blad erachter, zie je al iets terug van mijn werk. Voor mij houdt de verbinding

Hanneke Somer in de kerk van Loppersum.

met de natuur niet op in de kerk. De indrukken in deze ruimte gaan voorbij taal.'

Een gedicht van Les Murray (1938-2019), dat als inspiratie diende voor een van haar collages, onderstreept Alkema's woorden. Vertaald naar het Nederlands: 'Alles behalve taal / kent de betekenis van het bestaan. / Bomen, planeten, rivieren, tijd / kennen niets anders. Ze drukken het uit / van moment tot moment als heilal.' Opeens stieft er een bezwete wandelaar binnen, met de engelachtige naam Rafaël. Rafaël Hageman

(56) gaat recht op de deur met het opschrift 'Stempelen' af. Onthaasten lukt de snelwandelaar Rafaël nu even niet. 'Ik loop van Zoutkamp naar Delfzijl. In twee dagen!' Dat onthaasten gaat het echtpaar Geerke uit Castricum beter af, fietsend van dorp naar dorp. Het echtpaar geniet van de kerkjes, al laat Piet Geerke zich wel kritisch uit over de gekozen formule. 'Ik snap de link met het monnikenwerk niet helemaal, ik dacht dat dat met restaureren te maken had'. De verwijzing naar monniken is niet

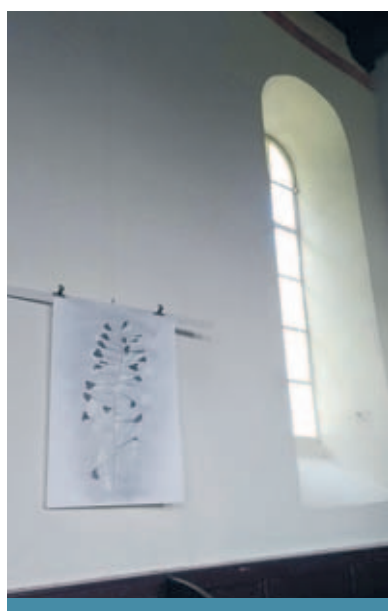
van traagte in jachtige tijden

Josefien Alkema (49) werkt in de kerk van Eenum. 'Zo mooi, die scheve ramen.'

Collage van abstracte natuurbelden van Josefien Alkema, met een gedicht van de op 29 april dit jaar overleden dichter Les Murray.

Van Josefien Alkema: wirwar van struikgewas of gras.

uit de lucht gegrepen, legt Anjet van Linge uit. 'Ook de kunstenaars houden vast aan een ritme waarin alles zijn tijd kent, ze wisselen stilte af met gastvrijheid, verbinden zich aan een vaste plek, de *stabilitas loci* – al is het maar voor zes weken, en werken ambachtelijk, met aandacht.'

goudgele kardoenzaden
Kilometers verderop ligt Leermens. In de 11e-eeuwse Donatuskerk houdt Marc de Groot (55) atelier. In het koor scheidt hij een monnikenwerk. 'Sinds jaren werk ik niet meer met

Somers collage over het thema lijden.

materialen als hout of brons. Ik zoek zaden en verzamel die. Elk seizoen een overvloed, zonder grote ecologische voetstap.' Nu heeft hij thuis in het dorpje Den Andel, waar hij twee jaar geleden vanuit Leiden naartoe verhuisde, kasten vol zaden, gerangschikt op jaar. 'Zo zit ik nooit meer zonder materiaal.' Een goudgeel veld met zaadpluisjes strekt zich uit, in geometrische regemaat. 'Zaden van de kardoen, een vergeten groente, een soort artisjok. Ik voelde een zwaarte in deze kerk en zocht daarom een licht materiaal.'

Lichter dan deze goudpluisjes, nu 3625 in getal, wordt het niet. Vrij associëren is het voorrecht van de kunstenaar. En van de beschouwers. Het werk oogt als wuivend helmgras. Of als een Gronings graanveld. 'En alle zadjes zijn eender; het ego verdwijnt in het grotere geheel.' Midden op dit werk vielen, onbedoeld, op een nacht twee druppels, bloedrood, recht uit het plafond, uit een breukje in het gewelf. Het breukje zit pal naast de sluitsteen met het Lam Gods.

sterrenhemel

De Groot loopt naar een kleiner werk dat een sterrenhemel verbeeldt, gemaakt van giftige doornappelzadjes. 'Die zijn er, dat wist ik ook niet, in lichte en donkere tint. Tijdens het werken hieraan kreeg ik wel een raar, verkouden gevoel in mijn neus, zo giftig zijn ze.' Met heel klein materiaal het allergrootste verbeelden, dat vloekt niet, in een kerk.

De Groot zoekt de symboliek ook in getallen. 'Ik werkte honderd dagen aan een werk met knopjes van de iep: honderd per dag. In het Chinese wereldbeeld staat het getal tienduizend voor 'alles'. 'Mensen hebben besef van universele kennis, we zijn radertjes in een groter geheel.' Ook symboliek: zaden blijven soms eeuwen kiemkrachtig. De Groot is zich sterk bewust van de lading van deze ruimte. 'Hier is verdriet en vreugde beleefd, gerouwd en

gedoopt. Dat heb je niet op iedere straathoek.' Dat doet iets met bezoekers, is zijn ervaring. 'Er zijn gesprekken, met mensen die er helemaal open voor staan, alles willen weten. Misschien hebben we in deze tijd dit soort gesprekken wel te weinig.' Zo'n kunstwerk-in-wording, in een kerk, noemt hij 'een enorme opening voor een gesprek'.

'Hier is verdriet en vreugde beleefd, gerouwd en gedoopt.'

De deur gaat open. Daar is Rafaël Hageman weer. Hij moet bijna gerënd hebben, tussen Eenum en Leermens. Geboeid bekijkt hij de kunstwerken.

werken met boeken

Soms vindt de kunst haar weg naar de zondagse viering. In Den Andel raakte dichteres Aly Freije per ongeluk opgesloten in de kerk; zij maakte daarop een gedicht over opgesloten zijn, bijvoorbeeld in het geloof. Met negen kerken en tien kunstenaars is er voor elk wat wils. Het werk van Hanneke Somer in Loppersum is warmbloedig en toegankelijk. Geboorte, Verbinding, Lijden, Verankelijkheid, Dood, Opstanding. Zes

tafeltjes, elke week een tafel die volraakte met collages en teksten. Ze staan er als staties, je gaat er als vanzelf voor staan, ermee in gesprek. Intussen werkt Somer gestaag verder aan een bijzonder kunstboek, ze gebruikt er een oude uitgave van Herman Gorters gedicht *Mei* voor: 'Een nieuwe lente en een nieuw geluid ...' Ze schrijft er zelf zinnen bij, het ware monnikenwerk dus, en past bijzondere materialen toe, zoals gedroogde kikkertjes en zelfs de as van een overleden, dierbare vriendin. 'Ik werk altijd in en met boeken', vertelt ze. 'Zoals deze boekjes vol citaten, die ik al dertig jaar verzamel.' Naast de werktafel, in het koor, ligt een stapeltje, onder meer met teksten van Etty Hillesum en Mohamed El-Bachiri, (*Een jihad van liefde*) die zijn echtgenote verloor door een islamistische terreuraanslag. Ook haar dagboekjes van lange pelgrimstochten zijn er. 'Onderweg keek ik graag naar madonna's en piëta's, moeder met kind, en tekende die. Ik bevind me graag in de diepere lagen van het bestaan.' Haar werk bevat de sporen van 'de transformatie in het leven van donker naar licht; die ik ook zie in het verhaal van Christus.' Deze weg naar het licht die ieder mens moet afleggen, is ook de weg naar de liefde. 'En ware liefde doet anderen nooit kwaad.'

►► In negen kerken, nog tot en met woensdag 21 augustus. Geopend van 17.00-20.00 uur.
►► monnikenwerk.nu